

**ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ NACIONALNE STRATEGIJE
PREVENCIJE ŠTETNE UPOTREBE ALKOHOLA I
ALKOHOLOM UZROKOVANIH POREMEĆAJA U CRNOJ
GORI ZA PERIOD 2013 - 2020. GODINE**

Sadržaj

I Uvodni rezime	3
II Informacija o napretku u postizanju operativnih ciljeva	8
III Tabela za izvještavanje	14
IV Nalazi evaluacije	29
V Osvrt na planirana i utrošena sredstva	29
VI Preporuke za naredni ciklus planiranja politika	29

I UVODNI REZIME

Štetna upotreba alkohola ima značajan uticaj na javno zdravlje, budući da predstavlja globalni problem koji kompromituje kako individualni razvoj, tako i razvoj društva. Štetne posljedice koje alkohol prouzrokuje sežu daleko van okvira fizičkog i psihičkog zdravlja samog konzumenta jer utiču na zdravlje i dobrostanje članova njegove porodice, na osobe iz njegovog okruženja, a samim tim dosežu duboko u srž svakog društva.

Više je različitih faktora koji utiču na štetnu upotrebu alkohola i sa njim povezane javno - zdravstvene probleme, kao što je globalni nivo konzumacije alkohola u jednoj populaciji, obrasci pijenja i lokalni kontekst. Nacionalna strategija prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori za period od 2013 – 2020. godine, sa pratećim Akcionim planovima za period od 2013 – 2014. godine, 2015 -2016. godine, 2017 -2018. godine i 2019 - 2020. godine je prvi strateški dokument u oblasti upotrebe alkohola i sa alkoholom povezanih štetnih posljedica. Cilj ove strategije bio je da kroz niz aktivnosti postepeno formira društvenu svijest o značaju zdravlja, koje se ispoljava u vidu diskursa o zdravlju i rizicima po zdravlje, kao i da bezbjedi podatke o razmjerama štetne upotrebe alkohola među opštom populacijom u Crnoj Gori koji su do sada bili nepoznati zbog nedostatka empirijskih podataka o prevalenciji i obrascima upotrebe alkohola, količini i vrsti alkohola koji se konzumira, percepciji konzumenata, zdravstvenim i drugim posljedicama upotrebe alkohola.

U tekstu ispod nalazi se prikaz ključnih dostignuća po strateškim i operativnim ciljevima, sa ciljnim vrijednostima indikatora učinka i izazovima u njihovom dostizanju za ukupan period sprovođenja ovog strateškog dokumenta, i to:

1. Operativni cilj 1. Podizanje svijesti i posvećenosti problemu preuzimanja obaveza

U cilju realizacije ovog cilja osnovan je Nacionalni koordinacioni savjet za alkohol, a čine ga predstavnici relevantnih institucija koje se bave problemima alkohola, i to psihijatri iz Kliničkog centra Crne Gore, Specijalne bolnice Dobrota i Doma zdravlja, kao i predstavnici Instituta za javno zdravlje, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva prosvjete, Centra za socijalni rad i civilnog sektora. Uloga Savjeta je da prati primjenu nacionalne Strategije i obezbijedi koherentni pristup politici u oblasti alkohola, kao i odgovarajući balans između ciljeva politike u oblasti štetne upotrebe alkohola i drugih javno-zdravstvenih ciljeva. Međutim, izazov u realizaciji aktivnosti Savjeta je što i dalje u dovoljnoj mjeri nije ojačana saradnja i koordinacija između članova radi obezbjeđivanja efikasnog multisektorskog pristupa problemu alkoholizma, samim tim nijesu uspostavljene ni njihove redovne aktivnosti.

- 2. Operativni cilj 2.** *Značajno smanjiti obolijevanje i smrtnost uzrokovanu štetnim uzimanjem alkohola i druge društvene posljedice koje iz toga proizilaze, te unaprijediti zdravstvene i socijalne ishode za pojedinca, porodicu i zajednicu - Ključna mjera 2. Jačanje odgovora i uloge zdravstvenog sistema*

Nije napravljen održivi sistem registracije i praćenja mordibiditeta uzokovanih alkoholom. Međutim, realizovane su edukacije za sprovođenje skrininga alkoholozma kadra na primarnom nivou zdravstvene zaštite, ali je nedovoljna njihova primjena u praksi. Izazov u sprovođenju ove aktivnosti je i to što postoji nedovoljna angažovanost domova zdravlja i Centara za mentalno zdravlje u prepoznavanju zdravstvenih problema povezanih sa alkoholom.

- 3. Operativni cilj 3.** *Podstaći napore usmjerene na stvaranje okruženja u kome djeca i mladi odrastaju zaštićenom od negativnih posljedica konzumacije alkohola – Ključna mjera 3. Smanjenje dostupnosti alkohola*

Nosioci aktivnosti su uticali na edukaciju ugostiteljskog osoblja donošenjem niza propisa koji regulišu ovu oblast. Tačan podatak o broju obučenog ugostiteljskog osoblja nije dostavljen Ministarstvu zdravlja, međutim, zakonska obaveza isticanja na vidnom mjestu natpisa o zabrani prodaje, služenja i konzumiranja alkohola maloljetnim licima u prodajnim i ugostiteljskim objektima koja se kontinuirano sprovodi implicira da je ugostiteljsko osoblje upoznato sa zakonskom regulativom u ovoj oblasti. Izazov u sprovođenju ove aktivnosti ogleda se u tome što ugostiteljsko i prodajno osoblje nemaju mogućnost da legitimišu konzumente, samim tim i da procijene njihovu starosnu dob.

- 4. Operativni cilj 4** *Promovisanje i podržati lokalne, nacionalne i regionalne aktivnosti na prevenciji i smanjenju štetnog uticaja alkohola - Ključna mjera 4. Podizanje svijesti i posvećenosti problemu*

Analiza regulative u oblasti upotreba alkohola, sa podacima o upotrebi alkohola sa rezultatima štetnog uticaja na zdravlje populacije, te pripremljene smjernice za dalje djelovanje, nije urađena iz razloga što je u 2020. godini sav fokus bio na kontrolu i prevenciju širenja korona virusa Covid - 19. Samim tim, održan je manji broj sastanaka, i došlo je do preraspodjele kadrovskih, finansijskih i drugih sredstava na borbu protiv virusa.

- 5. Operativni cilj 5.** *Podići opštu svijest o opsegu i karakteristikama zdravstvenih, društvenih i ekonomskih problema koje uzrokuje štetna upotreba alkohola, i pojačati opredjeljenje države da preduzme akcije usmjerene ka smanjenju štetne upotrebe alkohola - Ključna mjera 5. Jačanje aktivnosti u zajednici i u radnoj sredini*

Kontinuirano i održivo sprovođenje programa promocije ne upotrebe i prevencije upotrebe alkohola u osnovnim i srednjim školama sa rezultatima smanjenja sprovodi se kroz predmetne programe Zdravi stilovi života, Psihologija, Sociologija i Biologija. Dalje, ostvarena je saradnja Ministarstva prosvjete sa Kancelarijom Ujedinjenih nacija za droge i kriminal – UNODC, shodno kojoj se realizuje program “Vještine za adolescenciju”, u koji je uključeno ukupno 28 osnovnih

škola iz centralne i južne regije, i koji se uspješno realizuje u online formatu zbog uticaja epidemije na izmjenu režima rada škola. Takođe, kroz saradnju sa UNICEF-om, edukovani su stručni radnici i urađen je materijal kojim se primjenjuje razvojno – edukativni pristup za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama u periodu puberteta i adolescencije .

6. Operativni cilj 6. *Oснаžiti i unaprijediti resurse za sprečavanje štetnog uzimanja alkohola i liječenje bolesti i poremećaja povezanih sa konzumacijom alkohola - Ključna mjera 6. Kontrola reklamiranja alkoholnih pića*

Nijesu uspostavljeni previđeni efikasni sistemi nadzora nad reklamiranjem alkohola sa jasnim kaznama. Inspekcije su, zbog uticaja epidemije korona virusa Covid - 19, imale smanjen broj aktivnosti u ovoj oblasti iz razloga što su inspektori preusmjereni na kontrolu poštovanja mjera shodno Zakonu o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti.

7. Operativni cilj 7. *Kontinuirano raditi na istraživanju razmjera i odrednica štetne upotrebe alkohola i posljedica povezanih sa njom, kao i djelotvornih intervencija u cilju spriječavanja i umanjenja ovih posljedica - Ključna mjera 7. Definisanje i sprovođenje djelotvorne politike u oblasti vožnje pod uticajem alkohola*

Izrađen je i usvojen predlog za izricanje sudske mjere obaveznog liječenja alkoholičara - ambulatnog tipa i stvaranje uslova za implemetaciju adekvatne sudske mjere kroz edukaciju pružalaca usluga iz MP o značaju ambulantnog tretmana zavisnika od alkohola. S tim u vezi, usvojen je Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, kojim se bliže određuju njegovi uslovi. Izazov u realizaciji ovog operativnog cilja je što se ovakvom vidu tretmana zavisnici od alkohola ne podvrgavaju svojevrijedno, pa je mala njihova zainteresovanost da se izliječe.

8. Operativni cilj 8. *Unaprijediti partnerstva i poboljšati koordinaciju između donosilaca odluka i pojačati mobilizaciju resursa koji su neophodni za sprovođenje usaglašene akcije u cilju smanjenja štetne upotrebe alkohola - Ključna mjera 8. Smanjenje negativnih posljedica konzumacije alkohola i opijanja*

Nijesu izrađeni i distribuirani edukativni materijali, brošure, pamfleti koji bi bili dostupni javnosti na temu štetnog uticaja konzumiranja alkohola za pružaoce zdravstvenih usluga iz razloga što je u institucijama koje su nosioci realizacije ovih aktivnosti došlo do preusmjerenja kadra na druge projekte.

9. Operativni cilj 9. *Poboljšati nacionalni sistem praćenja i nadzora i osigurati djelotvornu razmjenu i primjenu informacija u cilju zastupanja, razvoja i evaluacije politika - Ključna mjera 9. Smanjenje javno - zdravstvenog uticaja nelegalnog i neregistrovanog alkohola*

Nijesu izrađena i distribuirana upozorenja o zdravstvenim posljedicama konzumiranja nelegalnog alkohola, iako je napravljen određeni pomak u izmjeni zakonske regulative, posebno u Zakonu o jakim alkoholnim pićima i Zakonu o bezbjednosti hrane u kojima su definisani uslovi

proizvodnje alkohola. Međutim, u praksi je ovakav sistem teško realizovati iz razloga što nema dovoljno inspektora na terenu koji bi pratili nelegalnu proizvodnju i prodaju, samim tim nedostaju podaci koji bi dali jasan prikaz ove oblasti i na osnovu kojih bi bile date smjernice za dalje postupanje.

10. Operativni cilj 10. Efikasno implementirati i upravljati Strategijom, u kom cilju će biti uspostavljeno ili delegirano tijelo koje će biti odgovorno za implementaciju, monitoring i izvještavanje o aktivnostima iz strategije - Ključna mjera 10. Praćenje i nadzor

Afirmacija dobrog rezultata u realizaciji ovog operativnog cilja je urađen i usvojen Izvještaj o realizaciji akcionog plana za 2019. godinu za ovu oblast. Nešto slabiji rezultat postignut je u analizi trenutne situacije u oblasti uvođenja skrininga iz razloga što u su toku 2020. godine svi kadrovski, finansijski i tehnički resursi preusmjereni na borbu protiv suzbijanja epidemija. Takođe, nije urađen ni proces monitoringa i evaluacije aktivnosti iz strategije.

U periodu realizovanja strategije, u okviru domova zdravlja obrazovana su populaciona savjetovališta, kao podrška pacijentima i porodicama koji su pogođeni štetnom upotrebom alkohola, čiji stručnjaci učestvuju u tretmanu kako pacijenata tako i porodica, ali i pri zapošljavanju ili prekvalifikaciji oboljelih radi bolje resocijalizacije.

Dalje, značajna je uloga Instituta za javno zdravlje koji je sproveo nacionalnu studiju „Istraživanje o kvalitetu života, životnim stilovima i zdravstvenim rizicima stanovnika Crne Gore” u 2017. godini. Iako je ovo istraživanje u suštini istraživanje o upotrebi droga u opštoj populaciji, značajan dio se odnosi na upotrebu alkohola. Takođe, u Crnoj Gori su od strane instituta sprovedena četiri kruga internacionalnog ESPAD istraživanja (Evropsko školsko istraživanje o upotrebi alkohola i drugih droga među mladima) 2008, 2011, 2015. i 2019. godine koja su pružila opsežnije podatke o prevalenciji i obrascima upotrebe alkohola u populaciji mladih. Značajna je i uloga organizacija civilnog sektora u prevenciji rizičnih oblika ponašanja i promociji zdravih silova života.

Takođe, u periodu sprovođenja strategije unaprijeđen je i zakonski okvir kojim se definiše politika u oblasti alkohola. Shodno svemu navedenom, može se primijetiti da je u oblasti prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja napravljen određeni pomak u obezbjeđivanju empirijskih podataka, definisanju izazova u sprovođenju planiranih aktivnosti, te definisanju daljih pravaca djelovanja.

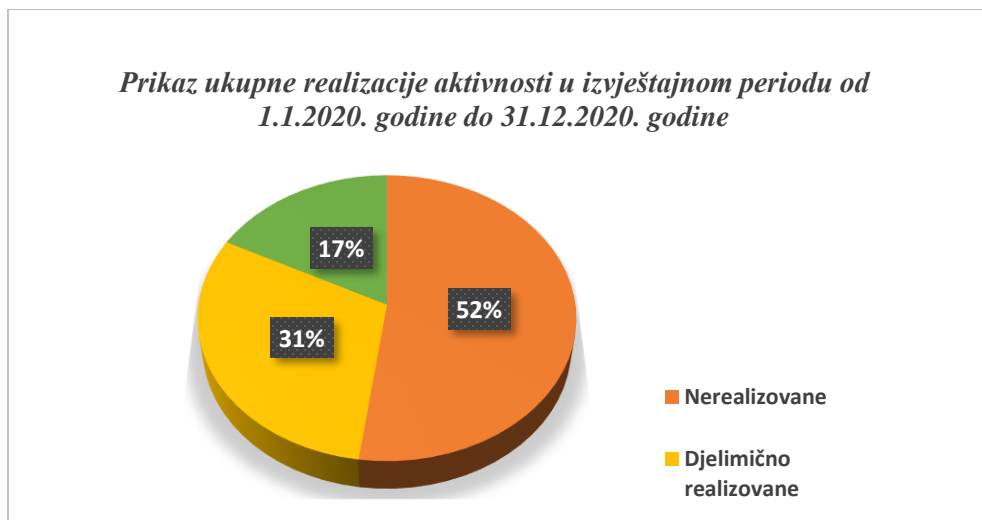
Što se tiče samih izazova u sprovođenju aktivnosti iz strategije naročita se pažnja mora posvetiti smanjenju štete povezane sa upotrebom alkohola kod osoba koje same ne piju alkohol ali koje pripadaju okruženju osobe koja pije; potom populacijama koje su pod pojačanim rizikom od štetne upotrebe alkohola kao što su djeca, adolescenti, žene u fertilnom periodu, trudnice i dojilje, i drugim grupama nepovoljnog socio-ekonomskog položaja.

U 2020. godini, koja je bila godina puna izazova zbog uticaja globalne pandemije uzrokovane korona virusom Covid – 19, većina planiranih aktivnosti tokom godine nije

realizovana. Shodno tome, ključna dostignuća po operativnim ciljevima nijesu ostvarena u predviđenoj mjeri. Vlada Crne Gore, konkretno Nacionalno koordinaciono tijelo za zarazne bolesti donijelo je niz mjera u cilju kontrole i prevencije širenja virusa u zemlji, što je ograničilo ili onemogućilo sprovođenje aktivnosti na određeni vremenski period. Smanjenju obima realizacije aktivnosti iz akcionog plana za 2020. godinu doprinijela je i preraspodjela kadrovskih, finansijskih i drugih resursa na aktivnosti usmjerene na kontrolu i prevenciju širenja virusa Covid – 19. Od 9 operativnih ciljeva, sa ukupno 23 aktivnosti, realizovano je 4, djelimično realizovano 7, a nerealizovano je 12 aktivnosti. U nastavku teksta nalazi se grafički prikaz ukupne realizacije aktivnosti u izvještajnom period od 1.1.2020. godine do 31.12.2020. godine:

Grafikon 1 – Prikaz ukupne realizacije aktivnosti u periodu od 1.1.2020 – 31.12.2020. godine

Za realizaciju planiranih aktivnosti, za ukupan period važenja strateškog dokumenta, shodno podacima iz Akcionih planova za period od 2013 – 2014. godine, 2015 -2016. godine, 2017 -2018. godine i 2019 - 2020. godine, planirano je 425.000,00 €.

Za period od 2013 – 2018. godine podaci o utrošenim sredstvima nijesu dostupni. Shodno podacima Izvještaja o sprovođenju Nacionalne strategije prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori za period od 2013 – 2020. godine, za 2019. godinu, brojne aktivnosti su, u skladu sa ograničenim finansijskim sredstvima i raspoloživim ljudskim resursima, kao i očekivanim budžetom nosilaca aktivnosti, realizovane kao redovne aktivnosti njihovih nosilaca, i njihova ukupna izdvajanja su: 8.000,00€, kako je i predviđeno Izvještajem o sprovedenoj analizi procjene uticaja propisa. Za 2020. godinu su, shodno podacima iz akcionog plana, bila predviđena sredstva od 35.000,00€, međutim, nosioci aktivnosti nijesu dostavili podatak o utrošenim sredstvima za 2020. godinu jer većina aktivnosti nije realizovana zbog uticaja epidemije korona virusa Covid – 19 u Crnoj Gori. U narednom periodu potrebno je planirati sredstva za svaku aktivnost pojedinačno, i imati presjek utrošenih sredstava.

Logističku podršku Ministarstvu zdravlja za izradu ovog izvještaja pružile su sve institucije uključene u realizaciju aktivnosti iz akcionog plana, i organizacije civilnog sektora.

II INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU OPERATIVNIH CILJEVA

1. OPERATIVNI CILJ 1 - Značajno smanjiti obolijevanje i smrtnost uzrokovanu štetnim uzimanjem alkohola i druge društvene posljedice koje iz toga proizilaze, te unaprijediti zdravstvene i socijalne ishode za pojedinca, porodicu i zajednicu

U cilju realizacije ovog operativnog cilja predviđene su tri aktivnosti, od čega su dvije nerealizovane, dok je jedna djelimično realizovana. Samim tim, iz analize stanja sprovedenih aktivnosti proizilazi da nije ostvaren pozitivan trend u ostvarivanju indikatora učinka. Nije napravljen održivi sistem registracije i praćenja mordibiditeta uzokovanih alkoholom. Zbog uticaja epidemije korona virusa Covid – 19 u 2020. godini značajno je smanjen i broj edukacija kadra na primarnom nivou zdravstvene zaštite. Takođe, nijesu unaprijeđeni uslovi za hospitalni tretman žena zavisnica oslobađanjem bolničkih kreveta u psihijatrijskoj bolnica, izmještanjem socijalnih pacijenata i pacijenata iz ZIKS- a u odgovarajuće institucije. Izazov u realizaciji ove aktivnosti je i okolnost da Specijalna bolnica za psihijatriju “Dobrota” nema dovoljno smještajnih kapaciteta, samim tim nema dovoljno uslova za hospitalni tretman ovih pacijenata. U narednom periodu potrebno stvoriti uslove u vidu obezbjeđivanja smještajnih kapaciteta na način što će se izmijeniti infrastruktura postojeće bolnice, ili izgraditi sudska bolnica u Glavnom gradu.

2. OPERATIVNI CILJ 2. Podstaći napore usmjerene na stvaranje okruženja u kome djeca i mladi odrastaju zaštićenom od negativnih posljedica konzumacije alkohola - Oblast 2. Smanjenje dostupnosti alkohola

Za realizaciju ovog operativnog cilja akcionim planom predviđene su dvije aktivnosti, pri čemu iz analize stanja sprovedenih aktivnosti proizilazi da su obje djelimično realizovane. Što se tiče zakonske regulative, Zakonom o turizmu i ugostiteljstvu zabranjuje točenje alkoholnih pića u ugostiteljskim objektima osobama mlađim od 18 godina starosti, dok se Zakonom o javnom redu i miru zabranjuje prodaja alkoholnih pića osobama mlađim od 18 godina. Tačan podatak o broju obučenog ugostiteljskog osoblja nije dostavljen Ministarstvu zdravlja, međutim, zakonska obaveza isticanja na vidnom mjestu natpisa o zabrani prodaje, služenja i konzumiranja alkohola maloljetnim licima u prodajnim i ugostiteljskim objektima koja se kontinuirano sprovodi implicira da je ugostiteljsko osoblje upoznato sa zakonskom regulativom u ovoj oblasti. Izazov u sprovođenju ove aktivnosti ogleda se u tome što ugostiteljsko i prodajno osoblje nemaju mogućnost da legitimišu konzumente, samim tim i da procijene njihovu starosnu dob. Takođe, u 2020. godini zbog restriktivnih mjera donesenih u cilju kontrole i suzbijanja korona virusa, ugostiteljski i prodajni objekti nijesu radili punim kapacitetom, tako da aktivnosti vezane za ovaj operativni cilj nije bilo moguće u potpunosti ispratiti i realizovati.

U Crnoj Gori je u 2019. godini od strane Instituta za javno zdravlje sproveden četvrti krug Evropskog istraživanja o upotrebi psihoaktivnih supstanci i nehemijskih sredstava među mladima

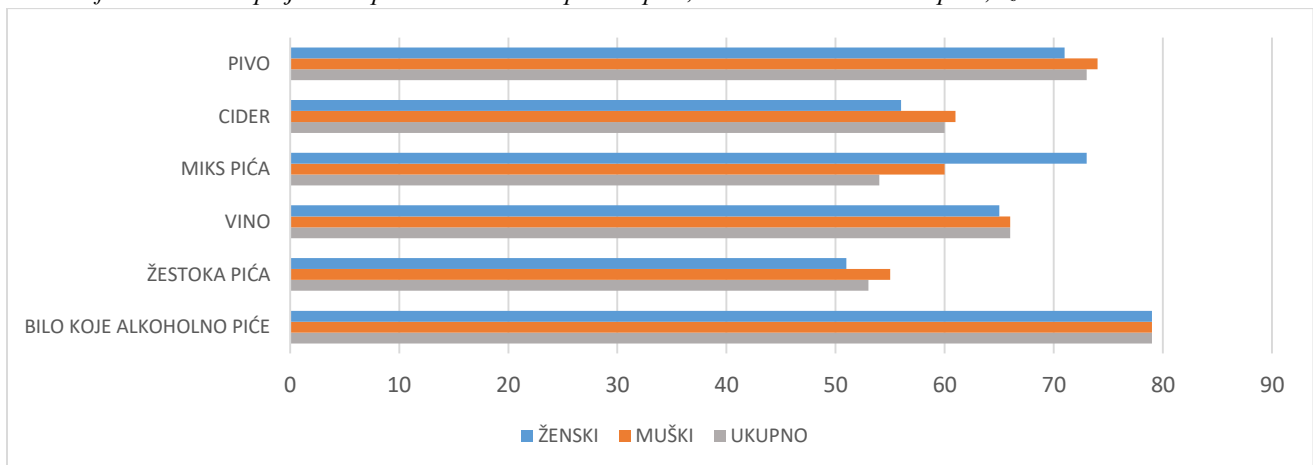
– ESPAD. Istraživanje je objavljeno početkom 2020. godine. Uzorak nad kojim je rađeno istraživanje reprezentativan je za učenike rođene 2003. godine koji su redovno pohađali školu. U osnovnim školama u istraživanju je učestvovalo 458 djece, u srednjim školama 6776 djece, a u resursnim centrima 29 djece.

Učenicima je postavljeno pitanje koliko su puta konzumirali alkoholna pića i koliko su puta iskusili opijanje alkoholom tokom života, u prethodnih 12 mjeseci i u prethodnih 30 dana. Kategorije odgovora su bile '0', '1-2', '3-5', '6-9', '10-19', '20-39' i '40 ili više'. Prosječan broj puta je izračunat kao prosjek na osnovu srednje vrijednosti svake od kategorija odgovora, na primjer 29.5 za kategoriju '20-39 puta'. Za kategoriju '40 i više', korišćena je vrijednost 41. Utvrđena je prevalenca upotrebe alkohola ikad u životu, u prethodnih 12 mjeseci i u prethodnih 30 dana, i prevalenca opijanja ($\geq 1-2$ puta). Teško epizodno pijenje je definisano kao pijenje minimalno pet alkoholnih pića u jednoj prilici najmanje jednom u prethodnih 30 dana, što odgovara graničnoj vrijednosti od oko približno 9 centilitara čistog alkohola. Količina popijenog alkohola izračunata je kao zbirna količina čistog etanola iz različitih vrsta alkoholnih pića (pivo, vino, žestoka pića, miješana pića ili cider-i). Kao pokazatelj preferencije alkoholnih pića uzet je relativni doprinos svakog pića (u centilitrima etanola) u ukupnoj količini popijenog alkohola tokom posljednjeg dana kada je konzumiran alkohol.

Percepcija dostupnosti alkoholnih pića kod učenika ispitivana je posebnim pitanjem za svako alkoholno piće. Učenicima je postavljeno pitanje koliko bi im teško bilo da, kada bi to željeli, nabave:

- pivo (ne uključujući bezalkoholno pivo i radlere sa niskim sadržajem alkohola)
- cider (ne uključujući cidere sa niskim sadržajem alkohola ispod 2.5%)
- miks pića (breezeri, babmus, viski kola, gemišt, đus votka, špricer, i sl.)
- vino (uključujući i šampanjac, pjenušava vina, i sl.)
- žestoka pića (rakija, vodka, vinjak, viski, kokteli i sl.)

Grafikon 2 - Percepcija dostupnosti alkoholnih pića uopšte, i različitih alkoholnih pića, izvor ESPAD 2019.

3. OPERATIVNI CILJ 3. *Promovisanje i podržati lokalne, nacionalne i regionalne aktivnosti na prevenciji i smanjenju štetnog uticaja alkohola - Ključna mjera 3. Podizanje svijesti i posvećenosti problemu*

Za realizaciju ovog operativnog cilja akcionim planom predviđene su četiri aktivnosti, pri čemu iz analize stanja sprovedenih aktivnosti proizilazi da su tri nerealizovane, a jedna je djelimično realizovana. Samim tim, ostavaren je negativan trend ostvarenja indikatora učinka. Tokom 2020. godine je, usljed posljedica epidemije, došlo do prerapodjele kadrovskih, finansijskih i drugih sredstava na borbu protiv virusa. Zbog svega navedenog, ekspertsku analizu regulative u oblasti alkohola i Izvještaj o sprovedenoj analizi nije bilo moguće odraditi, jer je sav fokus institucija bio na suzbijanje i kontrolu korona virusa Covid – 19. Aktivnosti na obilježavanju dana borbe protiv alkoholizma na Dan otvorenih vrata na odjeljenjima za liječenje bolesti zavisnosti, te okrugli stolovi, predavanja i radionice, nije bilo moguće realizovati jer su bile na snazi mjere zabrane svih vrsta okupljanja.

4. OPERATIVNI CILJ 4. *Podići opštu svijest o opsegu i karakteristikama zdravstvenih, društvenih i ekonomskih problema koje uzrokuje štetna upotreba alkohola, i pojačati opredjeljenje države da preduzme akcije usmjerene ka smanjenju štetne upotrebe alkohola - Ključna mjera 4. Jačanje aktivnosti u zajednici i u radnoj sredini*

Za realizaciju ovog operativnog cilja akcionim planom predviđeno je pet aktivnosti, pri čemu iz analize stanja sprovedenih aktivnosti proizilazi da su tri realizovane, a jedna je djelimično realizovana, a jedna je nerealizovana. Samim tim, postignut je djelimičan napredak u realizaciji ovog operativnog cilja.

Programi promocije ne upotrebe i prevencije upotrebe alkohola u osnovnim i srednjim školama sprovode se kroz predmetne programe Zdravi stilovi života, Psihologija, Sociologija i Biologija. Dalje, ostvarena je saradnja Ministarstva prosvjete sa Kancelarijom Ujedinjenih nacija za droge i kriminal – UNODC, shodno kojoj se realizuje program “Vještine za adolescenciju”, u koji je uključeno ukupno 28 osnovnih škola iz centralne i južne regije, i koji se uspješno realizuje u online formatu zbog uticaja epidemije na izmjenu režima rada škola. Takođe, kroz saradnju sa UNICEF-om, edukovani su stručni radnici i urađen je materijal kojim se primjenjuje razvojno – edukativni pristup za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama u periodu puberteta i adolescencije. Zbog uticaja korona virusa Covid - 19 nastava se u dijelu godine uspješno održavala preko nacionalnih TV kanala pod #Učidoma.

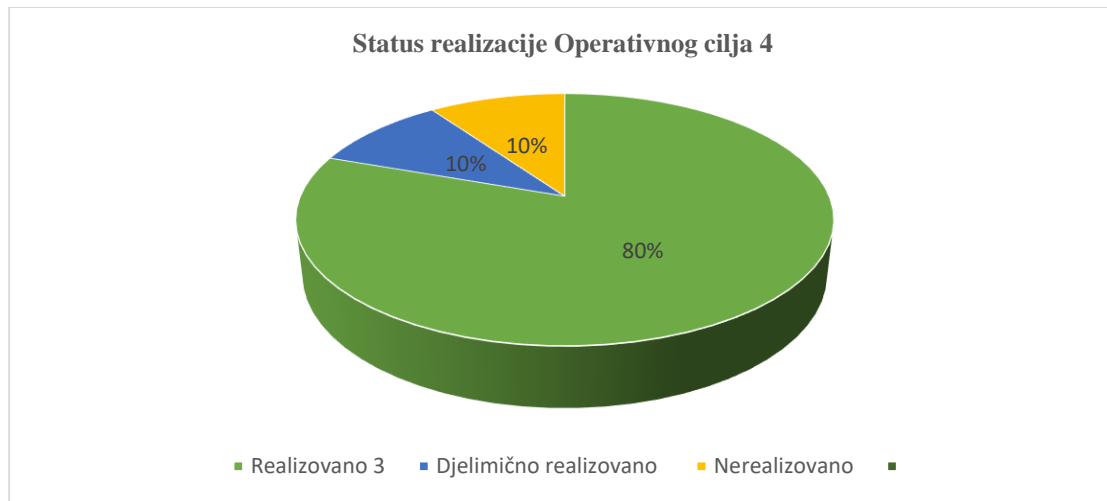
U toku 2020. godine službenici Uprave policije su u saradnji sa drugim nadležnim organima izveli 48 akcija usmjerenih na zabranu točenja – služenja alkohola maloljetnim licima. Izvršena je kontrola 1.812 ugostiteljskih objekata u kojima su zatečena dva maloljetnika. Dalje, Uprava policije je u organizaciji Odsjeka za prevenciju i rad policije u zajednici, organizovala predavanja na temu – Prevencija vršnjačkog nasilja i upotrebe opojnih sredstava – alkohola i droga u 21 osnovnoj i srednjoj školi za ukupno 1.064 učenika. Za učenike koji su nastavu pratili online predavanja nijesu mogla biti održana.

Takođe, zbog epidemije korona virusa Covid - 19, te ograničenog pristupa servisima pomoći pacijentima i članovima njihovih porodica, programi nijesu mogli biti u potpunosti realizovani. U Javnoj ustanovi za smještaj, rehabilitaciju u resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Kakaricka gora bilo je 7 klijenata/kinja koji su se liječili od zavisnosti od alkohola. U nekim centrima za mentalno zdravlje pri domovima zdravlja, u skladu sa epidemijskim okolnostima, bilo je rada sa zavisnicima od alkohola i njihovim porodicama.

Tokom 2020. godine nije realizovana aktivnost podrške liječenim zavisnicima prilikom zapošljavanja ili mogućem prekvalifikovanju radi bolje resocijalizacije kroz odgovarajući program iz razloga što je bio umanjen rad servisa podrške zbog uticaja epidemije

Grafikon 3 - Podići opštu svijest o opsegu i karakteristikama zdravstvenih, društvenih i ekonomskih problema koje uzrokuje štetna upotreba alkohola, i pojačati opredjeljenje države da preduzme akcije usmjerene ka smanjenju štetne upotrebe alkohola

5. OPERATIVNI CILJ 5. *Osnažiti i unaprijediti resurse za sprječavanje štetnog uzimanja alkohola i liječenje bolesti i poremećaja povezanih sa konzumacijom alkohola - Ključna mjera 5. Kontrola reklamiranja alkoholnih pica*

Za realizaciju ovog operativnog cilja akcionim planom predviđena je jedna aktivnost, pri čemu iz analize stanja sprovedene aktivnosti proizilazi da je nerealizovana, samim tim, postignut je negativan trend u realizaciji ovog operativnog cilja.

U toku 2020. godine nije uspostavljen predviđeni efikasni sistemi nadzora nad reklamiranjem alkohola sa jasnim kaznama. Inspekcije su, zbog uticaja epidemije korona virusa Covid – 19, imale smanjen broj aktivnosti u ovoj oblasti iz razloga što su inspektori preusmjereni na kontrolu poštovanja mjera shodno Zakonu o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti.

6. OPERATIVNI CILJ 6. *Kontinuirano raditi na istraživanju razmjera i odrednica štetne upotrebe alkohola i posljedica povezanih sa njom, kao i djelotvornih intervencija u cilju sprječavanja i umanjavanja ovih posljedica - Ključna mjera 6. Definisanje i sprovođenje djelotvorne politike u oblasti vožnje pod uticajem alkohola*

Za realizaciju ovog operativnog cilja akcionim planom predviđene su tri aktivnosti, pri čemu iz analize stanja sprovedenih aktivnosti proizilazi da su dvije nerealizovane, a jedna je djelimično realizovana. Samim tim, postignut je negativan trend u realizaciji ovog operativnog cilja.

Zbog epidemije korona virusa Covid – 19 bilo je manje upućivanja na kratke savjetodavne intervencije za povratnike u izvršenju saobraćajnih prekršaja pod dejstvom alkohola, zato što je zbog aktuelnih mjera u cilju kontrole i prevencije suzbijanja širenja virusa intezitet saobraćaja bio znatno smanjen, pa je bilo i manje kontrole na putevima. Sve medijske kampanje bile su usmjerene na kontrolu i prevenciju širenja korona virusa Covid – 19. Nije bilo edukacija pružalaca usluga u ZIKS- u. Međutim, zatvorenima se pored osnovnog programa tretmana sprovode i posebni programi tretmana koji su standardizovani i usmjereni ka ciljnim grupama, a jedna od tih grupa obuhvata i rad sa zavisnicima od alkohola.

7. OPERATIVNI CILJ 7. *Unaprijediti partnerstva i poboljšati koordinaciju između donosilaca odluka i pojačati mobilizaciju resursa koji su neophodni za sprovođenje usaglašene akcije u cilju smanjenja štetne uporebe alkohola - Ključna mjera 7. Definisanje i sprovođenje djelotvorne politike u oblasti vožnje pod uticajem alkohola*

Za realizaciju ovog operativnog cilja akcionim planom predviđena je jedna aktivnost, pri čemu iz analize stanja sprovedene aktivnosti proizilazi da je nerealizovana, samim tim, postignut je negativan trend u realizaciji ovog operativnog cilja.

Nijesu izrađeni i distribuirani edukativni materijali, brošure, pamfleti koji bi bili dostupni javnosti na temu štetnog uticaja konzumiranja alkohola za pružaoce zdravstvenih usluga iz razloga što je došlo do preusmjerenja kadra na druge projekte.

8. OPERATIVNI CILJ 8. *Poboljšati nacionalni sistem praćenja i nadzora i osigurati djelotvornu razmjenu i primjenu informacija u cilju zastupanja, razvoja i evaluacije politika - Ključna mjera 8. Smanjenje javno - zdravstvenog uticaja nelegalnog i neregistrovanog alkohola*

Za realizaciju ovog operativnog cilja akcionim planom predviđena je jedna aktivnost, pri čemu iz analize stanja sprovedene aktivnosti proizilazi da je nerealizovana, samim tim, postignut je negativan trend u realizaciji ovog operativnog cilja.

Ministarstvo poljoprivrede, ruralnog razvoja i vodoprivrede održalo je više radionica za proizvođače jakih alkoholnih pića s ciljem da im se približi značaj adekvatne proizvodnje alkohola. Dato je i niz preporuka i jasnih smjernica poljorivrednicima kako da se registruju za proizvodnju i prodaju alkohola. Međutim, aktivnost izrade i distribucije edukativnih materijala, brošura, pamfleta na temu štetnog uticaja konzumiranja alkohola za pružaoce zdravstvenih usluga koji bi bili dostupni javnosti, nije realizovana.

9. OPERATIVNI CILJ 9. *Efikasno implementirati i upravljati Strategijom, u kom cilju će biti uspostavljeno ili delegirano tijelo koje će biti odgovorno za implementaciju, monitoring i izvještavanje o aktivnostima iz Strategije - Ključna mjera 9. Praćenje i nadzor*

Za realizaciju ovog operativnog cilja akcionim planom predviđene su dvije aktivnosti, pri čemu iz analize stanja sprovedene aktivnosti proizilazi da je jedna realizovana, a druga djelimično realizovana. Samim tim, postignut je pozitivan trend u realizaciji ovog operativnog cilja.

U toku 2020. godine, urađena je jedna analiza trenutne situacije u oblasti uvođenja skrininga štetne upotrebe alkohola u Domu zdravlja u Kotoru. Izrađen je i Izvještaj o realizaciji akcionog plana 2018/2019 Nacionalne strategije prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori za 2019. godinu. Izazov u nedostatku izrade ostalih analiza u domovima zdravlja je preusmjerenje kadrovskih, finansijskih i ostalih resursa na borbu protiv suzbijanja širenja virusa u zemlji.

III TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE O IMPLEMENTACIJI AP ZA POSLJEDNJU GODINU SPROVOĐENJA STRATEŠKOG DOKUMENTA

OPERATIVNI CILJ 1. Značajno smanjiti obolijevanje i smrtnost uzrokovanu štetnim uzimanjem alkohola i druge društvene posljedice koje iz toga proizilaze, te unaprijediti zdravstvene i socijalne ishode za pojedinca, porodicu i zajednicu										
KLJUČNA MJERA 1. Jačanje odgovora i uloge zdravstvenog Sistema										
Indikator učinka		početna vrijednost				ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta				ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta
		Nedovoljna edukacija zdravstvenih radnika bez održivog sistema registracije i praćenja morbiditeta i mortaliteta uzrokovanih alkoholom				Dodatna edukacija izabranih doktora (djecu, odrasle i žene) i medicinskih sestara o štetnosti konzumacije alkohola na zdravlje				Napravljen održivi sistem registracije i praćenja morbiditeta i mortaliteta uzrokovanih alkoholom, te edukovan kadar u zdravstvenim ustanovama na primarnom nivou zdravstvene zaštite
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 1	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije indikatora rezultata	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
Aktivnost 1.1. Nastavak edukacije Izabranih doktora (djecu, odrasle i žene) i medicinskih sestara o štetnosti konzumacije alkohola na zdravlje	Broj održanih edukacija Broj edukovanih zdravstvenih radnika	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje Domovi zdravlja	III kvartal 2019.	I kvartal 2020.	Djelimično realizovana aktivnost Smanjen broj edukacija zbog uticaja epidemije korona virusa Covid - 19	Kontinuiran o sprovođenju ovu aktivnost u narednom periodu	2.000€	Nedostupan podatak	Redovna budžetska sredstva	Ovu aktivnost potrebno sprovođenju kontinuirano

Aktivnost 1.2. Unapređenje uslova za hospitalni tretman žena zavisnica oslobađanjem bolničkih kreveta u psihijatrijskoj bolnici, izmještanjem socijalnih pacijenata i pacijenata iz ZIKS-a u odgovarajuće institucije	Broj hospitalizovanih žena zavisnica Formiranje ženskog odjeljenja za zavisnice sa brojem bolničkih postelja za hospitalizaciju	Ministarstvo zdravlja SB Dobrota	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Nerealizovano	Nije moguće precizirati iz razloga što je za realizaciju ove aktivnosti potrebno započeti sa izgradnjom sudske bolnice u Glavnom gradu Podgorica	1.000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Potrebno stvoriti uslove u vidu obezbjeđivanja smještajnih kapaciteta na način što će se izmijeniti infrastruktura postojeće bolnice, ili izgraditi novi objekat
Aktivnost 1.3. Uspostavljanje i održavanje pouzdanog i održivog sistema registracije i praćenja morbiditeta i mortaliteta uzrokovanih alkoholom	Uspostavljen sistem	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje	II kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	Nerealizovano	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	500€	0€	Redovna budžetska sredstva	Potrebno započeti sa realizacijom ove aktivnosti u narednom periodu
OPERATIVNI CILJ 2. Podstaci napore usmjerene na stvaranje okruženja u kome djeca i mladi odrastaju zaštićenom od negativnih posljedica konzumacije alkohola										
KLJUČNA MJERA 2. Smanjenje dostupnosti alkohola										
Indikator učinka	početna vrijednost			ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta			ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta			
	Revizija i unapređenje zakonske regulative u vezi dostupnosti alkohola			Adekvatno zakonsko regulisanje i sprovođenje isticanja natpisa u cilju smanjenja dostupnosti alkohola			Broj obučenog ugostiteljskog osoblja			

Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 2	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije indikatora rezultata 	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
Aktivnost 2.1. Analiza revizija i unaprijeđenje zakonske regulative u vezi dostupnosti alkohola. Usklađivanje sa standardima EU	Broj usklađenih akata	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo poljoprivrede	IV kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Realizacija u toku Započeto sa izradom novog Zakona o jakim alkoholnim pićima	Planirati ovu aktivnost u narednom periodu planiranja politike u ovoj oblasti	0€	0€	Redovna budžetska sredstva	Usvojiti Zakon o jakim alkoholnim pićima koji je usklađen sa standardima EU
Aktivnost 2.2. Obuka ugostiteljskog osoblja da se odupru pritiscima za služenje alkohola pijanim i maloljetnim osobama	Broj obuka Broj polaznika	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje	IV kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Realizacija u toku Tačan podatak o broju obučenog ugostiteljskog osoblja nije dostavljen Ministarstvu zdravlja, međutim, zakonska obaveza isticanja na vidnom mjestu natpisa o zabrani prodaje, služenja i konzumiranja alkohola maloljetnim licima u prodajnim i ugostiteljskim objektima koja se kontinuirano provodi implicira da je ugostiteljsko	Kontinuirano sprovođenje ove aktivnosti	1000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Sprovesti ovu aktivnost u daljem periodu i uvesti evidencije o broju obuka i polaznika

					osoblje upoznato sa zakonskom regulativom u ovoj oblasti					
OPERATIVNI CILJ 3. Promovisanje i podržavanje lokalnih, nacionalnih i regionalnih aktivnosti na prevenciji i smanjenju štetnog uticaja alkohola										
KLJUČNA MJERA 3. Podizanje svijesti i posvećenosti problemu										
Indikator učinka	početna vrijednost Nedovoljan broj održanih obuka i radionica od strane zdravstvenih radnika opštoj populaciji sa posebnim osvrtom na štetnost upotrebe alkohola					ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta Održavanje obuka i radionica iz sektora zdravstva, saobraćaja, socijalne zaštite i policije opštoj populaciji sa posebnim osvrtom na štetnost upotrebe alkohola svim grupama			ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta Uradena analiza regulative u oblasti upotrebe alkohola, sa podacima o upotrebi alkohola sa rezultatima štetnog uticaja na zdravlje populacije, te pripremljene smjernice za dalje djelovanje	
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 3	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije indikatora rezultata 	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja

Aktivnost 3.1. Sprovođenje detaljne ekspertske analize postojeće regulative u oblasti upotrebe alkohola	Izrađena analiza sa procjenom rezultata iz analitičkog sagledavanja	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo prosvjete	III kvartal 2019.	I kvartal 2020.	Nerealizovano	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	5.000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Sprovesti espertsku analizu kako bi se ocijenilo postojeće stanje i dale preporuke i smjernice za unapređenje
Aktivnost 3.2. Izrada izvještaja o sprovedenoj detaljnoj ekspertskoj analizi u cilju unaprijeđenja regulative za sektore zdravstva, saobraćaja i policije.	Izrađen izvještaj sa smjernicama za unapređenje regulative	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo prosvjete	IV kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Nerealizovano	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	5.000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Potrebno je prije izvještaja sprovesti detaljnu ekspertsku analizu Uspostaviti saradnju između sektora zdravstva, saobraćaja i policije Održati sastanke i konsultacije
Aktivnost 3.3. Sprovođenje informativnih i edukativnih programa svih populacionih grupa o posljedicama štetnog konzumiranja alkohola	Broj održanih edukacija Broj učesnika	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo prosvjete, Institut za javno zdravlje	III kvartal 2019.	II kvartal 2020.	Djelimično realizovano Aktivnost započeta, međutim, potpuno sprovođenje programa je zastalo jer je došlo do prerapodjele kadrovskih, finansijskih i drugih sredstava	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	1.000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Potrebno sprovesti ovu aktivnost kontinuirano u narednom periodu

					na borbu protiv virusa					
Aktivnost 3.4. Aktivnosti na obilježavanju dana borbe protiv alkoholizma/dan otvorenih vrata na odjeljenjima za liječenje bolesti zavisnosti, okrugli stolovi, predavanja i radionice	Broj održanih događaja Broj učesnika Broj medijskih objava	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo unutrašnjih poslova Institut za javno zdravlje	I kvartal 2019.	III kvartal 2020.	Nerealizovano Zbog uticaja epidemije korona virusa Covid – 19 sve aktivnosti preusmjerene na suzbijanje širenje virusa. Sve organizovane aktivnosti koje su se održavale uživo pomjerene su na online format	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	2.000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Potrebno sprovesti ove aktivnosti kontinuirano kako bi se jačala svijest o posljedicama štetne upotrebe alkohola
OPERATIVNI 4. Podići opštu svijest o opsegu i karakteristikama zdravstvenih, društvenih i ekonomskih problema koje uzrokuje štetna upotreba alkohola, i pojačati opredjeljenje države da preduzme akcije usmjerene ka smanjenju štetne upotrebe alkohola										
KLJUČNA MJERA 4. Jačanje aktivnosti u zajednici i u radnoj sredini										
Indikator učinka	početna vrijednost				ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta			ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta		
	Početak sprovođenja programa usmjerenih ka smanjenju štetne upotrebe alkohola				Započeti multisektorski programi usmjereni ka smanjenju štetne upotrebe alkohola			Kontinuirano i održivo sprovođenje programa promocije ne upotrebe i prevencije upotrebe alkohola u osnovnim i srednjim školama sa rezultatima smanjenja		
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 4	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum	Status realizacije	Novi rok za realizaciju (uz	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja

				završ etka	indikatora rezultata 	odgovaraju će obrazloženj e)				
Aktivnost 4.1. Kontinuirano sprovođenje programa promocije ne upotrebe i prevencije upotrebe alkohola u osnovnim i srednjim školama-podrška predmetu "Zdravi stilovi života"	Broj održanih edukacija	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo prosvjete, Institut za javno zdravlje	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	Realizovano Zbog uticaja korona virusa Covid – 19 nastava se u dijelu godine održavala preko nacionalnih TV kanala pod #Učidoma	Kontinuirano sprovođenje ovu aktivnost i u narednom periodu	500€	Nije dostavljen podatak	Redovna budžetska sredstva	Nastaviti sa kontinuiranim sprovođenjem ove aktivnosti
Aktivnost 4.2. Jačanje uloge policije u smanjenju posljedica štetne upotrebe alkohola-kontrola diskoteka, zgradna, kvartova	Broj održanih edukacija	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje Uprava policije	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Realizovano U toku 2020.godine službenici Uprave policije su u saradnji sa drugim nadležnim organima izveli 48 akcija usmjerenih na zabranu točenja – služenja alkohola maloljetnim licima Izvršena je kontrola 1.812 ugostiteljskih objekata u kojima su zatečena dva maloljetnika	Kontinuirano sprovođenje ovu aktivnost i u narednom periodu	0€	0€	Redovna budžetska sredstva	Nastaviti sa edukacijom policijskih službenika Povećati broj kontrola
Aktivnost 4.3. Razvoj i podrška aktivnostima usmjerenim na	Broj programa	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo prosvjete,	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Realizovano Uprava policije je u organizaciji	Kontinuirano sprovođenje ovu aktivnost i u	2.000€	Nije dostavljen podatak	Redovna budžetska	Uključiti sto veći broj osnovaca i srednjoškolaca u programe

smanjenje prekomjernog konzumiranja alkohola na javnim mjestima, sporstskim događajima, kao i programima namijenjenih populacionim grupama pod rizikom		Ministarstvo unutrašnjih poslova			Odsjeka za prevenciju i rad policije u zajednici, organizovala predavanja na temu – Prevenција vršnjačkog nasilja i upotrebe opojnih sredstava – alkohola i droga u 21 osnovnoj i srednjoj školi za ukupno 1.064 učenika Za učenike koji su nastavu pratili online predavanja nijesu mogla biti održana	narednom periodu			sredstva	
Aktivnost 4.4. Podrška i zaštita pojedinaca koji su pogođeni štetnom upotrebom alkohola i njihovih porodica podrška učešću u tretmanu i pacijenta i porodice	Broj programa	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo finansija	I kvartal 2020.	III kvartal 2020.	Djelimično realizovano Zbog epidemije korona virusa Covid – 19, te ograničenog pristupa servisima pomoći pacijentima i članovima njihovih porodica, programi nijesu mogli biti u potpunosti realizovani U Javnoj ustanovi za	Kontinuirano sprovoditi ovu aktivnost i u narednom periodu	0€	0€	Redovna budžetska sredstva	Sprovesti veći broj tretmana pomoći zavisnika od alkohola i članovima njihovih porodica Umanjiti stigmatizaciju zavisnika od alkohola i članova njihovih porodica

					smještaj, rehabilitaciju u resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Kakaricka gora bilo je 7 klijenata/kinja koji su se liječili od zavisnosti od alkohola U nekim centrima za mentalno zdravlje pri domovima zdravlja u skladu sa epidemijskim okolnostima bilo je rada sa zavisnicima od alkohola i njihovim porodicama					
Aktivnost 4.5. Podrška liječenim zavisnicima prilikom zapošljavanja ili mogućem prekvalifikovanju radi bolje resocijalizacije kroz odgovarajući program	Broj osoba kojima je pružena podrška	Ministarstvo zdravlja Zavod za zapošljavanje Ministarstvo finansija	II kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Nerealizovano	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	0€	0€	Redovna budžetska sredstva	Osmisliti i realizovati programe koji će pomoći liječenim zavisnicima prilikom zapošljavanja ili prekvalifikaciji radi bolje resocijalizacije u društvu
OPERATIVNI CILJ 5. Osnažiti i unaprijediti resurse za spriječavanje štetnog uzimanja alkohola i liječenje bolesti i poremećaja povezanih sa konzumacijom alkohola										
KLJUČNA MJERA 5. Kontrola reklamiranja alkoholnih pića										

Indikator učinka	početna vrijednost					ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta				ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta
	Inpekcijski nadzor ugostiteljskih i drugih objekata					Pojačana aktivnost inspekcijskog nadzora i preduzimanje mjera u cilju zabrane reklamiranja				Formiran efikasni i održivi sistema nadzora nad reklamiranjem alkoholnih proizvoda sa jasnim kaznama
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 5	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije indikatora rezultata	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
Aktivnost 5.1. Uspostavljanje efikasnih sistema nadzora nad reklamiranjem alkoholnih proizvoda od strane javnih agencija sa jasnim kaznama	Uspostavljen sistem nadzora	Ministarstvo poljoprivrede Uprava za inspekcijske poslove	II kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Nerealizovano	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	1.000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Uspostaviti saradnju između svih nadležnih institucija Zakonski ograničiti reklamiranje alkoholnih proizvoda Povećati broj inspektora na terenu
OPERATIVNI CILJ 6. Kontinuirano raditi na istraživanju razmjera i odrednica štetne upotrebe alkohola i posljedica povezanih sa njom, kao i djelotvornih intervencija u cilju sprječavanja i umanjenja ovih posljedica										
KLJUČNA MJERA 6. Definisanje i sprovođenje djelotvorne politike u oblasti vožnje pod uticajem alkohola										
Indikator učinka	početna vrijednost					ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta				ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta
	Djelimično sprovedeno istraživanje o upotrebi alkohola i posljedica vezanih sa upotrebom, a posljedice su obolijevanje od bolesti zavisnosti					Sprovođenje planiranih intenzivnih kampanja za jačanje javne svijesti o štetnoj upotrebi alkohola sa indikatorima broja konzumenata				Izrađen predlog za izricanje sudske mjere obaveznog

										liječenja alkoholičara -ambulantnog tipa i stvaranje uslova za implementaciju adekvatne sudske mjere kroz edukaciju pružalaca usluga iz MP o značaju ambulantnog tretmana zavisnika od alkohola
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 6	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije indikatora rezultata 	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
Aktivnost 6.1. Obavezni konzilijarni pregledi i upućivanje na kratke savjetodavne intervencije za povratnika u izvršenju saobraćajnih prekršaja pod dejstvom alkohola Mogućnost predlaganja izricanja sudske mjere obaveznog liječenja alkoholičara - ambulantnog tipa	Broj konzilijarnih pregleda Broj upućenih na liječenje	Ministarstvo zdravlja Javne zdravstvene ustanove ZIKS	II kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Djelimično realizovano Zbog epidemije korona virusa Covid – 19 bilo je manje upućivanja tokom godine Realizovano u dijelu izricanja sudske mjere obaveznog liječenja alkoholičara - ambulantnog tipa	Planirati ovu aktivnost i u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	1.000€	Nije dostavljen podatak	Redovna budžetska sredstva	Nastaviti sa kontinuiranim sprovođenjem ove aktivnosti

Aktivnost 6.2. Sprovođenje pažljivo planiranih intenzivnih kampanja za jačanje javne svijesti o štetnoj upotrebi alkohola pri učestvovanju u saobraćaju	Broj kampanja	Ministarstvo zdravlja MS Javne zdravstvene ustanove	II kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Nerealizovano Sve kampanje bile usmjerene na kontrolu I prevenciju širenja korona virusa Covid - 19	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	2.000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Realizovati ovu aktivnost u narednom periodu
Aktivnost 6.3. Edukacija pružalaca usluga iz ZIKS-a o značaju ambulantnog tretmana zavisnika od alkohola	Broj edukacija Broj edukovanih osoba	Ministarstvo zdravlja ZIKS	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	Nerealizovano	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	1.000€	0€	Redovna budžetska sredstva	Realizovati ovu aktivnost u narednom periodu
OPERATIVNI CILJ 7. Unaprijediti partnerstva i poboljšati koordinaciju između donosilaca odluka i pojačati mobilizaciju resursa koji su neophodni za sprovođenje usaglašene akcije u cilju smanjenja štetne uporebe alkohola										
KLJUČNA MJERA 7. Smanjivanje negativnih posljedica konzumacije alkohola i opijanja										
Indikator učinka	početna vrijednost				ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta			ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta		
	Nedovoljan broj edukativnog materijala, brošura, pamfleta na temu štetnog uticaja konzumiranja alkohola				Koncipirani edukativni materijali, brošure, pamfleti koji će biti dostupni javnosti na temu štetnog uticaja konzumiranja alkohola			Izradeni i distribuirani edukativni materijali, brošure, pamfleti koji će biti dostupni javnosti na temu štetnog uticaja konzumiranja alkohola za pružaoce zdravstvenih usluga		

Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 7	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije indikatora rezultata 	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
Aktivnost 7.1. Izrada i distribucija smjernica o štetnom dejstvu alkohola sa promocijom apstinencije alkohola za pružaoce zdravstvenih usluga	Izrađene i distribuirane mjernice	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje	IV kvartal 2019.	II kvartal 2020.	Nerealizovano 	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	500€	0€	Redovna budžetska sredstva	Realizovati ovu aktivnost u narednom periodu
OPERATIVNI CILJ 8. Poboljšati nacionalni sistem praćenja i nadzora i osigurati djelotvornu razmjenu i primjenu informacija u cilju zastupanja, razvoja i evaluacije politika										
KLJUČNA MJERA 8. Smanjenje javno zdravstvenog uticaja nelegalnog i neregistrovanog alkohola										
Indikator učinka	početna vrijednost				ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta			ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta		
	Nedovoljan broj upozorenja o zdravstvenim posljedicama nelegalnog alkohola				Koncipirana upozorenja o zdravstvenim posljedicama nelegalnog alkohola koji će biti dostupni javnosti			Izrađena i distribuirana upozorenja o zdravstvenim posljedicama nelegalnog alkohola konzumiranja alkohola		
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 8	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije indikatora rezultata 	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja

Aktivnost 8.1. Izrada i distribucija upozorenja o zdravstvenim posljedicama nelegalnog alkohola	Izrađena i distribuirana upozorenja	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje	IV kvartal 2019.	III kvartal 2020.	Nerealizovano	Planirati ovu aktivnost u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	500€	0€	Redovna budžetska sredstva	Realizovati ovu aktivnost u narednom periodu
OPERATIVNI CILJ 9. Efikasno implementirati i upravljati strategijom, u kom cilju će biti uspostavljeno ili delegirano tijelo koje će biti odgovorno za implementaciju, monitoring i izvještavanje o aktivnostima iz strategije										
KLJUČNA MJERA 9. Praćenje i nadzor										
Indikator učinka	početna vrijednost Nedovoljna analiza strateških opredeljenja u implemantaciji				ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta Formiranje radnog tijela za implementaciju strateških opredeljenja				ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta Rezultati implementacije strateškog opredeljenja	
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 9	Indikator rezultata	Institucija	Datum početka	Planirani datum završetka	Status realizacije indikatora rezultata 	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Sredstva planirana	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
Aktivnost 9.1. Analiza trenutne situacije u oblasti uvođenja skrininga štetne upotrebe alkohola	Urađena analiza	Ministarstvo zdravlja Domovi zdravlja	IV kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Djelimično realizovano Dom zdravlja u Kotoru uradio analizu	Planirati ovu aktivnost i u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	0€	0€	Redovna budžetska sredstva	Započeti sa realizacijom aktivnosti u narednom periodu od strane svih domova zdravlja

Aktivnost 9.2. Izrada izvještaja o realizaciji akcionog plana 2018/2019 Nacionalne strategije prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori za 2019. godinu	Izrađen izvještaj	Ministarstvo zdravlja	IV kvartal 2019.	II kvartal 2020.	Realizovano	Planirati ovu aktivnost i u daljem periodu planiranja politike u ovoj oblasti	0€	0€	Redovna budžetska sredstva	Nastaviti sa izradom izvještaja i u narednom periodu

IV NALAZI EVALUACIJE

Nije izvršena ex post evaluacija Nacionalne strategija prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori za period od 2013 – 2020. godine

V OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA SREDSTVA

Za realizaciju planiranih aktivnosti, za ukupan period važenja ovog strateškog dokumenta, shodno podacima iz Akcionih planova za period od 2013 – 2014. godine, 2015 - 2016. godine, 2017 -2018. godine i 2019 – 2020. godine, planirano je 425.000,00 €.

Za period od 2013 do 2018. godine podaci o utrošenim sredstvima nijesu dostupni. Shodno podacima Izvještaja o sprovođenju Nacionalne strategije prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori za period od 2013 – 2020. godine, za 2019. godinu, brojne aktivnosti su, u skladu sa ograničenim finansijskim sredstvima i raspoloživim ljudskim resursima, kao i očekivanim budžetom nosilaca aktivnosti, realizovane kao redovne aktivnosti njihovih nosilaca, i njihova ukupna izdvajanja su: 8.000,00€, kako je i predviđeno Izvještajem o sprovedenoj analizi procjene uticaja propisa. Za 2020. godinu su, shodno podacima iz akcionog plana, bila predviđena sredstva od 35.000,00€, međutim, nosioci aktivnosti nijesu dostavili podatak o utrošenim sredstvima za 2020. godinu jer većina aktivnosti nije realizovana zbog uticaja epidemije korona virusa Covid - 19 u Crnoj Gori. U narednom periodu potrebno je planirati sredstva za svaku aktivnost pojedinačno, i imati presjek utrošenih sredstava.

VI PREPORUKE ZA NAREDNI CIKLUS PLANIRANJA POLITIKA

Imajući u vidu izazove u toku implementacije aktivnosti predviđenih ovim strateškim dokumentom, i izvještavanja na osnovu njega, za naredni period planiranja politike u oblasti prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzorkovanih poremećaja potrebno je uvažiti sljedeće preporuke:

Aktivnosti predviđene akcionim planom realizovati u punom obimu, sa preciznim podacima, jasno postavljenim indikatorima, rokovima, isplaniranim finansijskim sredstvima za realizaciju svake aktivnosti pojedinačno, i sa presjekom utrošenih sredstava.

Unaprijediti proces izvještavanja od strane nosilaca aktivnosti kako bi godišnji izvještaji pružili precizne podatke o stepenu realizacije aktivnosti.

U dijelu postizanja smanjenje štete povezane sa upotrebom alkohola, važno je unaprijediti saradnju, razumijevanje i odgovornost svih institucija, naročito kad sprovođenje planiranih aktivnosti zavisi od multidisciplinarnog i multisektorskog pristupa. U tom smislu potrebno je realizovati veći broj edukacija, sastanaka i razmjenjivati ekspertska mišljenja.

Potrebno je nastaviti sa sprovođenjem detaljne ekspertske analize postojeće zakonske regulative u oblasti upotrebe alkohola i unaprijediti zakonsku regulativu za sektore zdravstva,

saobraćaja i policije, te sprovođiti informativne i edukativne programa za sve populacione grupe o posljedicama štetnog konzumiranja alkohola.

Posebna pažnja mora se usmjeriti smanjenju štete povezane sa upotrebom alkohola kod osoba koje same ne piju alkohol ali koje pripadaju okruženju osobe koja pije, potom populacijama koje su pod pojačanim rizikom od štetne upotrebe alkohola kao što su djeca, adolescenti, žene u fertilnom periodu, trudnice i dojilje, i drugim grupama nepovoljnog socio-ekonomskog položaja.

Takođe, kada je u pitanju smanjenje štete kod mladih u budućem periodu povećati broj kampanja kroz formalne i neformalne kanale komunikacije o edukaciji mladih o štetnim efektima konzumiranja alkohola, te opasnostima koje upotreba alkohola izaziva po zdravlje, socijalno, ekonomsko i kulturološko okruženje.

Inicirati kontinuirano sprovođenje edukacije izabranih doktora za djecu vezano za evidentiranje i rano otkrivanje bolesti zavisnosti kod djece i mladih. Uspostaviti jasne procedure i protokole o razmjeni informacija unutar zdravstvenog sistema u cilju adekvatnog dijagnostikovanja, tretmana i liječenja djece i mladih od bolesti zavisnosti. Uspostaviti model saradnje sa ustanovama sistema obrazovanja i socijalne i dječje zaštite.

Potrebno je uskladiti zakonski okvir kojim se reguliše zabrana prodaje i točenja alkohola maloljetnicima sa relevantnim evropskim i međunarodnim standardima. Propisi kojima se reguliše reklamiranje i oglašavanje proizvođača alkohola, kao i ograničenja u reklamiranju i oglašavanju istih, sadrže brojne nedostatke, a njihova implementacija nije dovoljno efikasna.

Kontinuirano jačati kapacitete inspekcija i policije u pogledu sprovođenja nadzora nad radom ugostiteljskih objekata i točenja alkohola maloljetnicima

Uspostaviti redovne aktivnosti Nacionalnog savjeta za alkohol i dalje jačanje saradnje i koordinacije između članova Savjeta radi obezbjeđivanja efikasnog multisektorskog pristupa problemu alkoholizma koji još uvijek nije uspostavljen u praksi. Osim toga, neohodno je postepeno graditi sistema praćenja i evaluacije realizacije planiranih aktivnosti.

Uspostaviti održivi sistem registracije i praćenja mordibiditeta uzokovanih alkoholom. Takođe, potrebno je odraditi analizu trenutne situacije u oblasti uvođenja skrininga štetne upotrebe alkohola u svim domovima zdravlja.

Osmisliti i realizovati programe koji će pomoći liječenim zavisnicima prilikom zapošljavanja ili prekvalifikaciji radi bolje resocijalizacije u društvu.

Unaprijediti uslove za hospitalni tretman žena zavisnica u vidu obezbjeđivanja smještajnih kapaciteta na način što će se izmijeniti infrastruktura postojeće bolnice, ili izgraditi novi objekat.

Za naredni period planiranja politike u ovoj oblasti potrebno osmisliti nove reformske aktivnosti u cilju ispunjenja postavljenih ciljeva u prevenciji štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori, kako kroz informacione sisteme i sprovođenje istraživanja tako i pri neposrednoj komunikaciji sa pacijentima - građanima.